

Ahmet Mükerrerem Sarol (1909-1995)

Ahmet Mükerrerem Bey (Sarol) 1909 yılında Trablusşam'da dünyaya geldi. Babası Gediz nüfusuna kayıtlı Osman Nuri Bey, annesi Zehra Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini yurdun çeşitli yerlerinde tamamladı. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 21 Temmuz 1933'te Sorgun'a atandı. 1934 yılında Almanya'ya giderek Hamburg Tıp Fakültesi'nde kadın cerrahisi alanında uzmanlık eğitimini tamamladı. 1938 yılında Türkiye'ye dönen Sarol, Yozgat Memleket Hastanesi'nde kadın hastalıkları uzmanı olarak hizmet verdikten sonra, askere giderek 1940 yılında terhis oldu. 1941 yılında Aydın Devlet Hastanesi'nde göreve başladı. İkinci Dünya Savaşı sırasında 1942-1943 yılları arasında çeşitli askeri birliklerde doktor olarak hizmette bulundu. Ardından Aydın'a döndü ve 1945 yılına kadar farklı hastanelerde görev yaptı. Savaş sonrası serbest hekim olarak çalışmaya başladı.



1946'da Adnan Menderes ile birlikte DP'nin Aydın şubesini kurmak suretiyle politikaya atıldı. 1946 seçimlerinde Aydın'dan milletvekili adayı oldu ancak DP seçimleri kazanamadığından Meclise giremedi. Partinin Aydın teşkilatını kuvvetlendirdikten sonra İstanbul'a giderek DP'nin parti teşkilatında çalışmalarda bulundu. Sarol buradaki faaliyetleri ile partide hızla yükseldi ve İl İdare Kuruluna seçildi.

IX. dönem milletvekili seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 233.952 oyla DP listesinden İstanbul Milletvekili oldu. 17 Mayıs 1950'de seçim tutanağını aldı. 5 Haziran 1950'de seçim tutanağı onaylandı. Böylece Meclise ilk adımını atan İstanbul Milletvekili Mükerrerem Sarol, Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu ile Bütçe Komisyonu çalışmalarına katıldı. İktisadi Devlet Teşekkülleri için kurulan geçici komisyonda yer aldı. Bu dönemde çeşitli konularda yaptığı 19 konuşması, dört önergesi vardır.

Sarol'un Meclis'te yaptığı ilk konuşmalardan biri 31 Mayıs 1950 tarihinde DP Hükümeti programı Meclis'te görüşüldüğü sırada muhalefetin hükümet programına yönelik eleştirileri hakkındaydı. Sarol, DP'nin halkın çoğunluğunun oyunu alarak iktidara gelen bir parti olduğunu belirterek millet iradesinin önemini vurguladı. Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) ülkeyi maddi ve manevi bakımdan çok kötü bir duruma getirdiğini, DP'nin programının şuan muhalefet mevkiinde olan CHP'nin hükümet programı ile kıyas edilemeyecek kadar iyi olduğunu ifade etti.

Mükerrerem Sarol'un TBMM'deki bir diğer icraatı "Devletin resmî dili Türkçedir" fıkrasının yorumlanması hakkında Meclise verdiği 22 Haziran 1950 tarihli önergedir. Sarol konuşmasında Atatürk'ün dil konusundaki çalışmalarından bahsederek onun döneminde Türkçeye yabancı dilden giren kelimelerin de öz Türkçe kabul edilerek dil davasının çözüldüğünü ancak sonradan Türkçenin CHP Hükümetinin zoruyla içinden çıkılmaz perişanlığa düşürüldüğünü savundu. Ona göre İnönü Hükümeti döneminde halkın diline yerleşmiş Arapça ve Farsça kelimeler dilden atılmış yerine yeni kelimeler uydurulmuştu. Türk dilindeki bu uydurmalar Türk dilinin tabii şartlar içinde ülkede gelişip zenginleşmesini ve nesiller arasındaki bağlarını devam ettirerek milliyetçi rolünü oynamasından uzaklaştırmıştı. Sarol'a göre, "Anayasa'da Devlet Dili Türkçedir" fıkrası yalnız bugünkü Anayasa dilinin, resmî dil olduğunu" ifade etmezdi. Asırlardan beri Türk dilinde kullanıla gelen ve bugün Türkçe'de yaşayan her kelime ve terim köküne bakılmadan

Türkçe idi ve Türkçeleşmiş her söz, öz Türkçeydi. Bu suretle Türk dili Türk milletinin kullandığı dildi. Sarol'un önergesi üzerine Mecliste yapılan müzakereler sonrasında Meclis Anayasa Komisyonu bir rapor hazırladı. Anayasa'nın 2. maddesindeki "Devletin Resmî dili Türkçedir" fıkrasında kastedilenin Türkçe'nin *hiç bir ilmi metot ve esasa dayanmadan ve yetkili ilim adamlarının görüşlerine başvurulmadan keyfi şekilde yetkisiz heyetlere kabul ettirilerek zorla millete mal edilmek istenilen uydurma kelime ve terimlerin konulmasından önceki zamanlarda Türk milletinin kullandığı ve tabii seyrinde devam eden Türkçe olduğu* ifade edildi. Fıkranın o şekilde yorumlanması gerektiği belirtilerek ilgili maddeye yorum fıkrası eklendi. Böylece Sarol, CHP zamanında değiştirilen Anayasanın dilinin yeniden değiştirilmesi sürecinde önemli bir rol oynamış oldu.

Öte yandan Tek Parti dönemi icraatına karşı sert eleştirilerde bulunan Sarol, 1950 seçim propagandaları döneminde Hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ve Cumhurbaşkanının gıyabında sözlü hakarete bulunduğu suçlamasıyla karşıya kalmış olup hakkında başlatılan soruşturma devam etmekteydi. CHP'li milletvekilleri tarafından Sarol'un milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması doğrultusunda bir tezkere verildi ancak çoğunluğu oluşturan DP'li vekiller tarafından bu önerge reddedildi.

İlk vekilliği döneminde Meclis Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonunda görev alan Sarol, Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu Sözcüsü olarak da birçok mesele hakkında görüş beyan etti. Halkın sağlığı için sağlık bütçesinin üç katına çıkarılması gerektiğini söyledi. Komisyonunda ülkedeki sağlık personeli ihtiyacının karşılanması amacıyla diploması olmayan kişilere dışçılık ve röntgen çekimi görevlerinde bulunması hususunda görüş bildirenlere karşı çıktı. Fakültede eğitim görenlerin ümitlerinin kırılmaması gerektiği görüşünü savunarak aksi halin ülkeyi geriye götüreceğini belirterek bir hekim olarak uzmanlığın önemini vurguladı.

1950 Sonbaharında Kore'ye asker gönderilmesi meselesi siyasî çevreler ve basında tartışılıyordu. Konu TBMM'de görüşüldüğü sırada Sarol, 11 Aralık 1950 tarihinde yedi arkadaşı ile birlikte verdiği önergede, Hükümetin Kore Savaşı'na asker gönderilmesi kararını destekleyerek Hükümetin Meclise yaptığı açıklamanın yeterli olduğunu savundu.

Sarol'un Mecliste üzerinde durduğu konulardan bir diğeri ise eğitim meseleleri hakkındaydı. Milli eğitim alanında yapılacak işlerle ilgili 25 Kasım 1951'de Mecliste görüş beyan ettiği görülmektedir. Ona göre bu işlerden birisi çocuklara ve gençlere hem genel hem de ilmi ve teknik açıdan gerçekçi ve seviyeli bilgi verilmeliydi. İkinci konu bilginin tamamlayıcısı, olan terbiye idi. Sarol'a göre, diğer memleketlerde verilen terbiye milli bir terbiye idi. Böylelikle okul ile hayat arasındaki zıtlıklar ortadan kalkarak hür bir ilim ortamı oluşacaktı. Bu noktadan hareketle Sarol, ilk adım olarak üniversitelerin özerkliğinin önemine dikkat çekti.

Mükerrem Sarol, "Atatürk aleyhinde işlenen suçlar hakkındaki kanun tasarısı" nın çıkmasını savunduğu Meclis'teki konuşması sırasında *Atatürk'ün heykellerine uzanmak cüretini göstermiş olan elleri kırmak Anayasa'nın da aynen müdafaası anlamına gelir* diyerek son derece sert bir tepki gösterdi.

1953'te Parti Müfettişliği görevi verilen Sarol, Edirne, İzmit, Bilecik ve Bursa'da çeşitli teftişlerde bulundu. 1954 seçimlerinde 336.908 oy alıp yeniden DP İstanbul Milletvekili seçilerek 10. Dönemde Meclise girdi. Bu dönemde Mecliste dört defa söz alan Sarol'un faaliyetleri sadece Meclis içerisinde sınırlı kalmadı. Basın dünyasında da adını duyuran Sarol, *Türk Sesi Gazetesi*'ni çıkardı. Adı, adeta Türk Sesi gazetesi ile özdeşleşti. Bu başarıları sayesinde sağlıkçı olmasına rağmen III. Menderes Hükümetinde basın yayın işlerinden sorumlu devlet bakanı olarak görevlendirildi. 12 Ekim 1955 tarihine kadar bu görevi sürdürdü. Basın-yayın işlerinden sorumlu birime gazete sahibi

birisinin getirilmesi bazı dergi ve gazetelerde eleştirisi konusu oldu. DP'ye muhalif ve CHP yanlısı Akis Dergisi bunlar arasındaydı. Sarol, bu eleştiriler karşısında gazeteyi yakını Atif Sakar'a devretti.

1954 yılı seçimlerinin ardından iktidar ile basın arasında açılmaya başlandı. Sarol'un basından sorumlu devlet bakanı olduğu sırada DP'nin basına getirdiği kısıtlamalar, sadece yurt içinde değil, yurt dışında da tepkilere neden oldu. Hükümet dış yayınlarla ilgili yasaklara da giderek "Neşir Yoluyla Yapılan Hakaretlere Dair Kanun"u çıkardı. DP'nin basın politikası sadece muhalefetin eleştirilerine değil, parti grubu içerisinde de bazı tepki aldı. 11 DP'li basına getirilen yasakları antidemokratik bularak "Basına İspat Hakkının Verilmesi Hakkındaki Kanun" teklifini parti gündemine getirdi. Menderes teklifi veren 11 kişiyi hizipçilikle suçladı. Bunlar arasında yer alan Kasım Küfrevi bu kanun teklifini görevini kötüye kullanan Sarol için verdiklerini beyan etti. Partinin güçlü isimlerinden Fuat Köprülü'nün İspatçıları desteklemesi üzerine Sarol, DP'nin Büyük Kongresi öncesinde hükümeti zor duruma sokmamak için Genel Kurul üyeliğinden istifa etti. Bununla birlikte Mükerrer Sarol, DP'nin 4. Büyük Kongresi'nde 399 oyla yeniden Genel İdare Kuruluna seçildi.

Basına İspat Hakkının verilmesi meselesi ve İstanbul'da yaşayan Rum azınlığa karşı toplu bir saldırının gerçekleştiği 6-7 Eylül Olayları DP içinde oluşan muhalefeti giderek artırdı. 29 Kasım'da yapılan DP Meclis grup toplantısında Adnan Menderes dışında tüm hükümet üyeleri istifa etti. Menderes, Mükerrer Sarol'un kendisine önerdiği daha sonraları "sarol formülü" olarak adlandırılacak olan çözüm önerisini uygulayarak Parti adına değil, kendi adına güvenoyu alarak Başbakanlığını devam ettirdi. Sarol'un bu başarısı Köprülü ve taraftarlarının ona olan muhalefeti artırmalarına neden oldu. Sarol'u Partiden ve Genel İdare Kurulundan çıkarmanın yollarını aradılar.

Adnan Menderes'i desteklediği bilinen Sarol, düşen hükümet hakkında yaptığı bir konuşmada, *şayet kabine yine yıpranmış kişilerden tereküp eder ve Menderes grubun ikazına aldırılmazsa hükümete ben de kırmızı rey vereceğim* şeklindeki sözlerinin basına yansması nedeniyle, Yüksek Haysiyet Divanına verildi. Divan, tamamen ihraç yerine Sarol'u geçici olarak bir yıl partiden uzaklaştırdı. Sarol, bu olaydan sonra bir süre kenara çekildi.

Bu arada İzmir Mebusu Pertev Arat, Aralık 1955'de İstanbul Milletvekili Sarol'un bakanlığı döneminde görevini suistimal ettiği gerekçesi ile Meclise bir takrir verdi. Sarol'a isnat edilen suçlamalar, sahibi olduğu Türk Sesi gazetesi ve Etiler Kooperatifi hakkındaydı. Sarol görevini kötüye kullanmak, haksız kazanç sağlamak ve yolsuzluk yapmakla itham ediliyordu. Hakkındaki iddialara sözlü olarak cevap veren Sarol, şahsına yönetilen suçlamaları reddetti. Müzakereler sonrasında; Teşkilat-ı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden oluşan Muhtelit Encümen tarafından tahkikat yapılması uygun görüldü. Yüksek Meclis 8 Şubat 1956 gün ve 1958 sayılı kararla Sarol hakkında tahkikat yapılmasını kararlaştırdı. 11 Haziran 1956'da tamamlanan tahkikat neticesinde Mükerrer Sarol'un, *Devlet Vekili sıfatıyla malî veya cezai mesuliyetini mucip bir unsurun bulunmadığına dair* Muhtelit Tahkikat Encümeni mazbatasını kabul edildi.

Gerek Partisi içinde yaşadıkları gerekse Bakanlığı sırasındaki bazı faaliyetlerinin sorgulanmasına rağmen Sarol, DP Genel Merkezi tarafından 1957 seçimlerinde DP genel merkezi tarafından Edirne'den aday gösterildi. 11 Ekim'de Edirne'ye giderek seçim çalışmalarına başladı. Sarol, seçimlerde 55.261 oy alarak DP Edirne Milletvekili olarak Meclise girdi. 27 Mayıs 1960 tarihine kadar Edirne Milletvekili olarak görev yaptı. Bu dönemde üç defa söz aldı ve Gelir Vergisi Kanunu hakkında bir teklifte bulundu. Mükerrer Sarol'un Edirne milletvekili olduğu sırada, Mecliste Ankara Mebusu Avni Doğan ve 54 arkadaşı tarafından Şubat 1960'da basın konusunda Meclis Tahkikatı açılması hakkındaki takrir gündeme getirildi. Takrirden önce DP'nin basına baskı yaptığı, basın hürriyetinin olmadığı söylenerek Hükümetin basın politikası eleştirilmekte ve bunun düzeltilmesi talep edilmekteydi. Basın ve yayım konusunda DP'ye yönelik yapılan bu eleştirilere karşı söz alanlardan birisi de Mükerrer Sarol'dur. Sarol, basına baskı iddialarını basın

hürriyetinden örnekler vermek suretiyle reddetti. Doğan ve 54 arkadaşı tarafından verilen takrirdeki Meclis Tahkikatı açılması talebi reddedildi.

DP, muhalefet partisi CHP ve basın bir bölümü hakkında tahkikat yapmak üzere Meclis tahkikatı açılması için 7 Nisan 1960 tarihinde DP Meclis Grubu'nda karar aldı. Bu amaçla kurulan komisyonun başkanlığına Mükerrer Sarol getirildi. Fakat bu komisyon, 18 Nisan 1960'da Mecliste Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla kendiliğinden ortadan kalktı.

Sarol, 27 Mayıs 1960 darbesi sırasında tutuklanarak Yassıadada'ya gönderildi. 14 Ekim 1960 tarihinde başlayan duruşmalarda hakkında isnat edilen 15 dosyadan yargılandı. Suçlamalar arasında Anayasayı İhlal Davası, Halkı Silahlandırma Davası, Gayri Meşru Servet İktisabı davaları bulunmaktaydı. Sarol, savunmasında kendisine yöneltilen suçlamaları reddetti ancak Yüksek Adalet Divanı tarafından 15 Eylül 1961 tarihli kesin karar ile Anayasayı ihlal suçundan Türk Ceza Kanununun 146/3 ve 173. maddeleri uyarınca 15 sene ağır hapse mahkûm edildi. Aynı Kanununun 33. maddesi gereğince cezası müddetince kanunen yetkileri kısıtlandı. Beş sene Konya'da Umumi Emniyet Nezareti altına alınmasına karar verildi. 17 Kasım 1964'de Üsküdar Cumhuriyet Başsavcılığı'na sağlık durumunun iyi olmadığına dair bir dilekçe verdi. Bunun üzerine Haydarpaşa Numune Hastanesi Sağlık Kurulu tarafından muayenesi yapıldı. Muayene sonucunda hazırlanan 20 Kasım 1964 tarihli sağlık raporuna göre; kalp, tansiyon, diyabet, görme bozukluğu gibi rahatsızlıkları nedeniyle Anayasa'nın 97. Maddesi ikinci fıkrasına göre işlem yapılması gerektiği bildirildi ancak Adli Tıp Kurumunun 9 Aralık 1964 tarihli kararında, belirtilen hastalıkların tahliye sebebi olamayacağı söylendi. 15 Ocak 1965'te tıbben tespit edilen sürekli hastalıkları nedeniyle tahliye edildi.

Bir süre siyasi faaliyetlerine ara veren Mükerrer Sarol, 1975 yılında Adalet Partisi saflarında yer almakla beraber siyaseten etkili bir varlık gösteremedi ve bir süre sonra siyasetten çekildi. 1 Kasım 1995 tarihinde beyin kanaması teşhisiyle Alman Hastanesine kaldırılarak yoğun bakıma alındı. 8 Kasım'da vefat eden Sarol, Feriköy Mezarlığı'na defnedildi.

Almanca ve Fransızca bilen Mükerrer Sarol, ilmî ve meslekî araştırmalarla ilgili çeşitli yazılar kaleme aldı. Sarol'un anılarını kaleme aldığı 'Bilinmeyen Menderes' isimli iki ciltlik bir kitabı bulunmaktadır. Mükerrer Sarol üç defa evlendi. İlk evliliğini 1933'te Fatma Suat Güher Hanımla ikinci evliliğini Faliha Hanımla yaptı. Bu evliliğinin sona ermesiyle 1966'da Fatma Leyla Hanım ile üçüncü evliliğini yapan Sarol'un bu evliliklerinden Demir Baran, Ayşe Gül, Osman Nuri, Süleyman Atilla ve Mustafa Timur adlı beş çocuğu oldu.

Nurten ÇETİN

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

BCA, 10-9-0-0-302-925-12; **BCA**, 10-09-263-805-9-18; **BCA**, 010/09/263/805/9-16; **BCA**, 010/09/47/139/6-2; **BCA**, 010/09/47/139/6-1; **BCA**, 010/09/47/139/6-3; **BCA**, 010/09/47/139/6-3-4; **BCA**, 010/09/47/139/6-3-5; **BCA**, 010-09-47-139-6-6; **BCA**, 10-09-263-805-16/16; **BCA**, 10-00/263/805/9-1; **BCA**, 010-09-47-139-6-7; **BCA**, 10/09/47/139-6-10; **BCA**, 30-11-1-0-310-2-9; **BCA**, 10/09/47/139/6-12; **BCA**, 10/09/47/139/6-13; **BCA**, 30-10-0-0-9-53-8.

2. Resmî Yayınlar

TBMM Olumluk Kağıdı, Dönem IX, (HT_ 1721_1_9)

TBMM Tercümeihal Varakası, Devre X, (HT_ 1721_1_10)

TBMM Âzasına Ait Zat ve Sicil Dosyası, Devre:XI, (HT_ 1721_1_11)

Seçim Mazbatası SM_1721_1_9.

Seçim Mazbatası SM_1721_1_10.

Seçim Mazbatası SM_1721_1_11.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C 1, 17 Birleşim, 5.VII.1950, s. 345.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C I, 4. Birleşim 31.V. 1950, s. 79-82.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C 2, 13. Birleşim, 26.VI.1950, s. 253.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C 1, 21. Birleşim, 12.VII.1950, s. 571- 597.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C I, 15. Birleşim, 30.VII.1950, s. 309.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C 3, 14. Birleşim, 4.XII.1950, s. 29.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem , Dönem IX, C 2, İkinci Birleşim, 6.XI.1950, s. 24-28.

TBMM Tutanak Dergisi, TBMM Dönem IX, C 4, 34. Birleşim, 24.01.1951, s. 343-344.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C 5, Elli İkinci Birleşim, 26.II.1951, s. 932-933.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C 7, 74. Birleşim, 9.V.1951, s. 174-176.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem, IX, C 7, 75. Birleşim, 11.V.1951, s. 201-204.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem , Dönem IX, C 3, On yedinci Birleşim, 11.XI.1950, s. 197.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem , Dönem IX, C 5, Elli Birinci Birleşim, 25.II.1951, s. 768-769.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C 9, 103 Birleşim, 23.VII. 1951, s. 269-278.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre 10, C 12, İctima 2, 78. İnikat, 18.VI. 1956, s. 368.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, C 11, 54. İnikat, 16.IV.1956, s. 96-97.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, C 12, İctima 2, 75. İnikat, 11.VI.1956, s. 274.

TBMM Tutanak Dergisi, Devre X, C 12, İctima 2, 79. İnikat, 20.VI.1956, s. 394.

TBMM ZC Devre XI, C 11, İctima 3, 38. İnikat, 16.11.1960, s. 981-1003.

TBMM Albümü 1920-2020, C 2, 1950-1980, TBMM Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 568.

ÖZTÜRK, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM -IX. Dönem, 1950-1954**, C VII, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No. 18, s. 531-532.

ÖZTÜRK, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM -IX. Dönem, 1950-1954**, C IV, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No. 23, s. 5447-5471.

ÖZTÜRK, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM -IX. Dönem, 1950-1954**, C I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No. 19, s. 703.

3.Araştırma ve İnceleme Eserler

Argunşah, Mustafa, 1938-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Siyaset-Dil İlişkileri, **Türk Edebiyatına Açılan Pencere**, İnci Enginün Armağanı, (Editör: Hülya Argunşah), Ankara, 2014, s. 78; ss.77-96.

Çetinkaya, Selma Göktürk, “Basına İspat Hakkı Tanınması ve Muhalif Duruş”, Tarih İncelemeleri Dergisi, C 35, S 1, s.146, 151,153.

Esen, Selin, “18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu”, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/516 ss.167- 192.

Sarol, Mükerrerem, **Bilinmeyen Menderes**, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2014, 71-75.

4. Süreli Yayınlar

Akis, 15 Ocak 1955.

Cumhuriyet, 17 Ekim 1955.

Cumhuriyet, 9 Kasım 1995.

Yeni İstanbul, 13 Temmuz 1950.

5.Tezler

Sevim, Şerif, **Türk Sesi Gazetesi**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ahmet-mukerrem-sarol-1909-1995/?pdf=7182> adresinden erişilmiştir